

RAZVOJ MISLI O EKONOMSKOJ BAZI GRADA

Vresk Milan

Koncept ekonomske baze grada nastao je tridesetih godina ovog stoljeća u USA, iako se prve misli o baznim funkcijama grada javljaju početkom stoljeća. W. Sombart već 1902. godine ukazuje na dvojnost gradskih funkcija, te razlikuje osnovne, odnosno bazne i komplementarne ili nebazne funkcije grada. Pored njega znatan broj autora urbano-geografskih studija, čiji se je broj u prvoj polovici ovog stoljeća dosta brzo povećavao, naglašavao je potrebu upoznavanja suštine grada, njegovih funkcija, a prvenstveno utvrđivanje njegove ekonomske baze i njegove ekonomske povezanosti s okolicom. Ova pitanja izazvala su naročito živa zanimanja kod američkih geografa, ekonomista, urbanista i sociologa i to prvenstveno pod utjecajem praktičnih potreba. Za potrebe prostornog planiranja bilo je, naime, potrebno utvrditi značenje grada u prostoru, njegovu funkcionalnu strukturu i ekonomsku bazu. To je rezultiralo brojnim pokušajima definiranja i ekonomske baze grada.¹

Što je zapravo ekonomska baza grada? Ekonomsku bazu grada, kako se obično definira, čine sve one djelatnosti grada koje eksportiraju svoju robu, odnosno one djelatnosti čiju robu i usluge koristi stanovništvo koje dolazi u grad. To su dakle, one djelatnosti koje obezbjeđuju prihode gradu te su baza njegovog razvoja. Zbog toga ove djelatnosti zovu još i bazne djelatnosti.

Za razliku od navedenih, u gradovima postoje djelatnosti namijenjene stanovništvu grada. To su, suprotno od baznih, nebazne djelatnosti grada. Za ove dvije komponente gradskih funkcija javljaju se u literaturi i drugi nazivi.²

Ideja o ekonomskoj bazi grada, odnosno o dihotomiji gradskih funkcija bila je od početka jasna i o njoj nije, osim nekih kritičkih primjedaba (H. Blumenfeld, 1955), bilo mnogo polemika. Najviše rasprava bilo je, međutim, vezano uz pronalaženje metoda i općenito određivanje odnosa baznih i nebaznih funkcija grada. Već su, naime, prva stvarna izračunavanja navedenih dviju komponenata utvrdila da u gradovima gotovo i nema djelatnosti koje bi potpuno bile bazne, odnosno nebazne. Praonica rublja, prodavaonica kruha i dječji vrtić u jednom stambenom

¹ Prve misli o podjeli gradskih funkcija na bazne i nebazne u USA nalazimo kod nekih autora dvadesetih godina. F. L. Olmstead već 1921. naglašava da se djelatnosti mogu grubo podijeliti na one koje možemo nazvati primarne (kao npr. industriju robe za opću upotrebu) i na one koje se mogu nazvati pomoćne, koje su prvenstveno namijenjene zaposlenom stanovništvu u primarnim djelatnostima. M. Auroousseau također ukazuje na dvije komponente gradskih funkcija, tj. na primarne i sekundarne (1921).

² Bazne funkcije se još navode kao: eksportne, gradotvorne, vanjske, primarne itd, a nebazne kao npr. uslužne, pomoćne, unutrašnje, pasivne itd.

naselju grada mogu biti 100% nebazne djelatnosti. Isto tako industrija aviona ili brodogradilište mogu biti 100% bazne djelatnosti nekog grada. Ovakvih djelatnosti ima, međutim, malo, jer je većina njih djelomično bazna i djelomično nebazna. Utvrđivanje bazne i nebazne komponente jedne djelatnosti vrlo je teško, a naročito je teško u nekim djelatnostima.

Prvi problem koji se je pojavio u pronalaženju metoda utvrđivanja odnosa navedenih komponenata gradskih funkcija javlja se u vezi s izborom jedinica mjere. Postavljalo se je, naime, pitanje koje je pokazatelj kod navedenih izračunavanja realnije uzeti, da li zaposlenost stanovništva u pojedinim djelatnostima, da li iznos proizvodnje, da li koljanje novčane mase, odnosno utvrđivanje prihoda i rashoda i sl. Zaposlenost stanovništva po pojedinim djelatnostima najčešće je, u dosadašnjim pokušajima, bila baza od koje se pošlo u utvrđivanju strukture gradskih funkcija, premda je bilo pokušaja s drugim pokazateljima.

Dosadašnji pokušaji utvrđivanja baznih i nebaznih komponenata gradskih funkcija mogu se po karakteru pristupa i tehnike svrstati u tri grupe.

Jednu od prvih tehnika, koja je primjenjena u brojnim radovima, razvio je Homer Hoyt. To je jedna aproksimativna tehnika, koja koristi statističke podatke o zaposlenosti stanovništva u pojedinim djelatnostima, a primjenjuje se prvenstveno za veća urbana područja. Suština ove tehnike u utvrđivanju »urban growth functions« i »urban service functions«, kako Hoyt naziva bazne i nebazne funkcije, zasniva se na upoređivanju udjela zaposlenosti stanovništva u pojedinim djelatnostima grada s udjelom zaposlenosti u istim djelatnostima čitave nacije, smatrajući kod toga da na zaposlene za potrebe grada otpada isti udio zaposlenosti kao i udio zaposlenosti čitave nacije. Prema tome, nebaznu komponentu jedne djelatnosti grada pokazuje onaj udio zaposlenosti kojeg u toj istoj djelatnosti ima čitava nacija. »Višak« zaposlenosti od prosječne zaposlenosti nacije ukazuje na značenje bazne komponente.³

Da se utvrdi udio zaposlenosti u baznom, odnosno nebaznom djelu funkcija grada potrebno je za svaku djelatnost ili grupu djelatnosti posebno izračunati navedene dvije komponente. To se vrši po postupku, koji u skraćenom obliku i proizvoljnim simbolima, glasi ovako:

$$Big = Zig - \left(\frac{Sg}{Sn} \times Zin \right)$$

Ako je rezultat navedenog postupka (u kojem Big označava baznu zaposlenost jedne djelatnosti grada, Zig zaposleno stanovništvo te iste djelatnosti grada, a Zin zaposleno stanovništvo iste djelatnosti nacije, te Sg ukupno stanovništvo grada i Sn ukupno stanovništvo nacije) jednak nuli ili ako je negativan, onda to znači da u toj djelatnosti grada nema

³ Kao primjer za ovaj postupak Hoyt navodi automobilsku industriju Detroita. U automobilskoj industriji ovoga grada radilo je 28% zaposlenih. Od toga je prema Hoytu, 1,5% otpadalo na nebazni dio (jer je to udio zaposlenosti u automobilskoj industriji nacije), a 26,5% je otpadalo na baznu komponentu zaposlenosti u automobilskoj industriji Detroita (Cit. Alexandersson 1956, s. 16).

bazne zaposlenosti. Pozitivni rezultati ovog postupka označavaju baznu zaposlenost te djelatnosti.

Sličan postupak upotrebili su J. M. Mattila i W. R. Thompson (1955. s. 215) za utvrđivanje indeksa viška zaposlenosti, koji je zatim poslužio kao baza u funkcionalnoj klasifikaciji.

Navedeni postupak koji je imao zapaženu primjenu u određivanju ekonomske baze grada, baziran je na korištenju publiciranih statističkih podataka. To omogućuje laganu primjenu, što mu je ujedno najveća prednost. Zbog velikog broja pogrešaka koje može imati, rezultati dobiveni ovim postupkom imaju, međutim, vrijednost okvirne aproksimacije.

U drugu grupu postupaka za određivanje ekonomske baze grada mogu se uvrstiti svi oni postupci koji se zasnivaju na neposrednom ispitivanju različitih pokazatelja po institucijama. To mogu biti sve ili najvažnije institucije u gradu. Ispitivanje se najčešće vrši u hotelima, školama, zdravstvenim institucijama, trgovinama na malo i veliko, bankama, industrijskim poduzećima itd., u svrhu utvrđivanja broja zaposlenih koji rade za potrebe stanovništva grada, odnosno za potrebe stanovništva regije. Pored toga, ispitivanje se može orijentirati na utvrđivanje vrijednosti proizvedene robe za potrebe stanovništva grada i »ostalog svijeta«, zatim na utvrđivanje vrijednosti prodane robe ili izvršenih usluga itd.

U ovu grupu spada, između ostalog, i postupak kojeg je J. Alexander primjenio za utvrđivanje ekonomske baze Oshkosh i Madisona, gradova u državi Wisconsin. Alexander je, naime, kako on naziva, pomoću »firm-by firm« postupka utvrdio odnos baznog i nebaznog dijela funkcija (Basic/Nonbasic ratio) za navedena dva grada (1954, s. 253). To je, dakle, postupak koji se također zasniva na bazi prikupljanja podataka po institucijama.

Ovakav način utvrđivanja ekonomske baze grada ima svojih prednosti, ali isto tako i mnogo teškoća. Rezultati dobiveni ovakvim načinom mnogo su pouzdaniji nego kod prethodnog postupka, međutim, neposredno prikupljanje podataka po institucijama zahtijeva mnogo vremena i troškova, a ima i drugih teškoća, što smanjuje njegovu primjenu.

U treću grupu pristupa u određivanju ekonomske baze grada mogu se uvrstiti svi oni postupci po kojima se utvrđuje minimum zaposlenog stanovništva u raznim djelatnostima nužan za grad. »Minimum zaposlenosti« je prema tome nebazni dio, a »višak« zaposlenosti bazni dio zaposlenosti. Ove se metode baziraju također na statističkim podacima o zaposlenosti stanovništva, te ih je lako primjeniti. Iz ove grupe metoda za određivanje minimuma zaposlenosti grada treba svakako istaći one koje su primjenili G. Alexandersson, I. Morrissett, te E. Ullman i M. Dacey.

Alexandersson je analizirao ekonomsku strukturu 864 američka grada s više od 10 000 stanovnika (1955). Zadatak njegove analize bio je taj da utvrdi koliki udio proizvodnje otpada na potrebe stanovništva grada (City serving production), a koliko na stanovništvo regije (City forming production), da bi na osnovi toga izvršio klasifikaciju gradova. On je najprije za sve gradove izračunao udio zaposlenosti u 36 djelatnosti. Dobivene rezultate unio je na kumulativne dijagrame, i to za

svaku djelatnost posebno. Na ordinati svakog dijagrama označen je udio zaposlenosti u određenoj djelatnosti, dok apscisa označava postotni udio gradova od 0% do 100%, prema udjelu zaposlenog stanovništva u određenoj djelatnosti. Na krivulji je zatim određen tzv. »K-ratio«, koji predstavlja minimum zaposlenosti na određenoj djelatnosti nužan za život grada. To nije apsolutni minimum već onaj udio na krivulji koji pripada početnoj 5% vrijednosti na apscisi, koji se uzima radi anuliranja ekstremnih vrijednosti (sl. 1). Zbroj svih 36 minimuma zaposlenosti (»K-ratio«) daje prosječan minimalni udio zaposlenosti koji je nužan za zadovoljavanje potreba grada. Prema Alexanderssonu taj udio za američke gradove iznosi 37,7% zaposlenih.

Sličan postupak nalazimo i kod Morrissetta, koji također ne uzima maksimalni minimum zaposlenosti nužan za stanovništvo grada. On, međutim, uzima u obzir i veličinu gradova (1958).

E. Ullman i M. Dacey primjenili su nešto drugačiji postupak za utvrđivanje minimuma zaposlenosti za potrebe grada. Oni su, naime, prema veličini izdvojili šest grupa gradova i metropolitanskih područja. Za sve gradove svake grupe izračunali su udio zaposlenosti u pojedinim djelatnostima. Uzeli su ukupno 14 djelatnosti. Najmanji udio zaposlenosti u jednoj djelatnosti od svih gradova iste grupe označili su kao minimum zaposlenosti u toj djelatnosti koji radi za potrebe grada.⁴ Zbroj svih minimuma zaposlenosti u 14 djelatnosti daje ukupni minimum zaposlenosti za potrebe stanovništva grada određene veličine (1962. s 123). Ukupni minimum zaposlenosti koji radi za potrebe grada, kako ćemo vidjeti kasnije, znatno se mijenja s obzirom na veličinu grada.

Ovaj »minimum requirements method« bazira se također na publiciranim statističkim podacima, te se usprkos nekim kritičkim primjedbama (Pratt, 1968) lako i često primjenjuje.

Pokušaje utvrđivanja ekonomske baze gradova zapažamo, pored u USA, i u V. Britaniji, Njemačkoj,^{4a} Francuskoj, Poljskoj, Indiji, Australiji, u našoj, pa i u drugim zemljama. U navedenim zemljama koriste se uglavnom metode koje su primjenjivali američki autori, prvenstveno tehniku Alexanderssona i Ullmana i Daceya. Bilo je pokušaja da se bazne i nebazne funkcije grada još preciznije podijele. A. Boesler npr. funkcije grada dijeli na sekundarne ili lokalne (nebazne) i na primarne ili gradotvorne (bazne) koje se opet dijele na regionalne i centralnomjesne (1962. s. 146). Ovakva precizna podjela gradskih funkcija, ukoliko ju je moguće izvršiti, može biti vrlo korisna, jer se iz nje vidi i značenje grada kao centralnog naselja.

Nakon dosad izloženog postavlja se pitanje do kakvih rezultata se je došlo u dosadašnjim istraživanjima ekonomskih baza gradova i koje je njihovo značenje.

⁴ U grupi metropolitanskih područja s preko 1. mil. stanovnika Washington ima 2,3% zaposlenih u industriji, što je najmanje u ovoj grupi. Ovaj iznos od 2,3% uzet je kao minimum zaposlenosti u industriji za potrebe gradova te veličine. Ako je neki grad ove veličine imao udio zaposlenosti u industriji iznad 2,3% taj višak od 2,3% predstavljao je baznu komponentu u toj djelatnosti.

^{4a} U Njemačkoj je, naime, bilo također značajnih pokušaja određivanja tzv. »Grund- und Folgeleistungen« odnosno Fern- und (Nahversorgende Wirtschaftszweige.« U tom pogledu treba istaći radove Ipsena (1933), Schrödera (1968), Isenberga, koji primjenjuje tzv. »Tragfähigkeitsprinzip« (1953) i druge.

Dosadašnja utvrđivanja baznih i nebaznih funkcija grada, odnosno njihovih komponenata, omogućila su nekoliko poučnih saznanja. Prije svega to su saznanja da odnos udjela baznih i nebaznih funkcija grada varira s obzirom na veličinu grada i s obzirom na vrstu djelatnosti.

Općenito se može istaći, usprkos odstupanjima, da se s veličinom grada povećava i udio nebaznih funkcija grada. Iz većine dosadašnjih radova zapažamo da je kod gradova do milijun stanovnika udio zaposlenosti u baznim funkcijama veći nego u nebaznim, a da kod gradova s više od milijun stanovnika stanje bude obratno. Na navedeni zaključak ukazuje i slijedeća tabela, koja pokazuje odnos baznih i nebaznih komponenata zaposlenosti u američkim gradovima razne veličine, dobivenih različitim metodama i u različitim periodima:

Grad	Godina	Broj stanovnika	Bazno	Nebazno
Ajo	1954.	7 500	1	0,35
Oskaloosa	1937.	10 000	1	0,8
Oshkosh	1950.	42 000	1	0,6
Madison	1952.	110 000	1	0,8
Tucson	1952.	175 000	1	0,99
Cincinnati	1940.	787 000	1	1,1
Washington	1947.	1 000 000	1	1,1
Detroit	1940.	2 337 000	1	1,1
New York	1940.	12 000 000	1	2,1

Izvor: R. E. Murphy (1966. s. 107)

Konstataciju da s veličinom grada raste nebazna komponenta zaposlenosti potvrđuju rezultati rada Ulmana i Daceyja. Vrijednosti udjela zaposlenosti koji je, po njima, izdvojen kao »minimum requirements« za pojedine veličine gradova i metropolitanskih područja izgleda ovako:

Broj stanovnika	G r a d o v i			Metropolitanska područja		
	2 500— 3 000	10 000— 12 500	25 000— 40 000	100 000— 150 000	300 000— 800 000	preko 1 mil.
Minimum zaposlenosti	24,0%	33,2%	39,8%	43,1%	48,6%	56,7%

Iz navedenih podataka jasno je vidljivo da minimalni udio zaposlenosti nužan za potrebe stanovništva grada raste s veličinom grada, odnosno s veličinom metropolitanskih područja (1962. s. 123). To potvrđuju rezultati i u drugim zemljama. Isto tako treba naglasiti da minimum zaposlenosti nije isti za sve zemlje, već se znatno razlikuje. U USA, kako je utvrdio Alexandersson (1956), iznosi 37,7%, za gradove Indije 1961. godine 43,39% (Stoner, 1968. s. 77), za gradove Francuske s više

od 20 000 stanovnika 40% (Le Guen, 1960) itd. Kod jugoslavenskih gradova, kako je utvrđeno, nebazna komponenta zaposlenosti također raste s veličinom grada.⁵

Značenje ekonomske baze grada prostorno i vremenski se mijenja. Ovisi općenito o ekonomskoj razvijenosti zemlje i standardu potrošnje stanovništva. Kakav će odnos baznih i nebaznih funkcija biti u gradu ovisi svakako o specifičnostima svakog grada, a prvenstveno o broju i vrstama njegovih funkcija.

Iz brojnih radova o ekonomskoj bazi grada zapaža se velika razlika u udjelu zaposlenog stanovništva u baznom, odnosno nebaznom dijelu pojedinih djelatnosti. U tom pogledu naročito velike razlike postoje između pojedinih servisnih službi i industrijske proizvodnje. Očito je da se neke djelatnosti u gradu razvijaju prvenstveno za potrebe stanovništva grada, a neke za potrebe regija.

Alexander je npr. utvrdio za grad Oshkosh (Wiskonsin) da od ukupne nebazne zaposlenosti na servise otpada 38%, trgovinu 30%, upravu 18%, industriju 5% i na ostalo 9%. Slično je utvrdio i za grad Madison (1954. s. 251).

Rezultati rada Ullmana i Daceyja pokazuju da najveći udio minimalne zaposlenosti za potrebe stanovništva američkih gradova ima trgovina na malo, a zatim slijede različiti servisi itd. (1972, s. 123).

Do sličnih rezultata došao je i Alexandersson koji je izračunao nužan minimum zaposlenosti za 36 djelatnosti. Od svih 36 djelatnosti najveći minimum zaposlenosti ima također trgovina na malo ($K = 8,0$), a zatim slijedi građevinarstvo (3,5%) itd. (1956). Ovaj autor zbog toga industriju dijeli na dvije grupe, tj. na »sporadičnu« i »ubikvitetnu« (svudašnju) industriju.⁶

Upoređujući nužne minimume zaposlenosti u pojedinim grupama djelatnosti u gradovima USA i u gradovima nekih drugih zemalja opažaju se izvjesne razlike u njihovim međusobnim iznosima. U gradovima USA, kako je već istaknuto, postoje vrlo naglašene razlike u udjelu nužnog minimuma zaposlenosti između servisnih aktivnosti i maloprodaje s jedne strane i pojedinih industrijskih djelatnosti s druge strane. Ove razlike su u gradovima nekih drugih zemalja znatno manje.⁷ Veliki udio minimalne zaposlenosti u maloprodaji i raznim servisnim službama u

⁵ I. Vrišer je npr. koristeći postupak Ullmana i Daceyja, izračunao da se minimalni udio zaposlenosti u gradovima Slovenije povećava s njihovom veličinom. Kod gradova s 3 000—5 000 stanovnika iznosi 4,5%, kod gradova 5 000—10 000 iznosi 14,3%, dok kod gradova s više od 20 000 stanovnika iznosi 29,86%. Rezultati za jugoslavenske gradove u cjelini su slični (Vrišer, 1971. s. 137).

⁶ U sporadičnu industriju uvrštava specijaliziranu proizvodnju, koja se nalazi samo u nekim gradovima. Takva proizvodnja ima prostrano tržište, te je od posebne ekonomske vrijednosti za grad (City forming). Ubikvitetne industrije postoje u gotovo svim gradovima (City serving). To je industrija prehrambenih artikala, grafička industrija itd.

⁷ Nužan minimum zaposlenosti u industriji francuskih gradova isti je kao i u trgovini i bankarstvu (Le Gue, 1960). U Indiji je minimum zaposlenosti veći u servisima i građevinarstvu, nego u industriji, međutim, ova razlika nije velika (Stoner 1968, s. 77). U poljskim gradovima razlika u minimumu zaposlenosti u industriji i u drugim djelatnostima tek se jače povećava kod velikih gradova (Kosinski 1961, s. 119).

gradovima USA posve je razumljiv s obzirom na američko potrošačko društvo.

Dobivene vrijednosti ekonomskih baza gradova, odnosno minimuma zaposlenosti, poslužile su pojedinim autorima kao baza za funkcionalnu klasifikaciju gradova.⁸

Na osnovi utvrđene ekonomske baze Alexandersson je izvršio klasifikaciju američkih gradova. Vrijednost ekonomske baze, odnosno udio zaposlenosti u pojedinim djelatnostima iznad minimuma zaposlenosti poslužio je kao pokazatelj funkcionalne usmjerenosti. Na osnovi toga Alexandersson je izdvojio tri tipa gradova (1956. s. 26).⁹

Ullman i Dacey su također minimum zaposlenosti upotrebili za klasifikaciju gradova. Izračunavanjem, naime, devijacije udjela zaposlenosti u pojedinim djelatnostima od minimuma zaposlenosti dobili su indeks funkcionalne usmjerenosti.¹⁰ Na taj način su izračunali indeks specijalizacije za 19 velikih metropolitanskih područja i za 57 metropolitanskih područja s više od 300 000 stanovnika (1962. s. 138—139).¹¹

Utvrđivanje ekonomske baze gradova ima svoju praktičnu vrijednost, a prvenstveno u prostornom planiranju.

Na kraju da se istakne da postoje mogućnosti utvrđivanja ekonomskih baza i naših gradova, kako to potvrđuje i prvi pokušaj (Vrišer, 1971). Izvjesne teškoće u tome zadaje, međutim, nedostatak statističkih pokazatelja o ukupnom broju zaposlenih po pojedinim djelatnostima u gradu.

⁸ Upoređivanje vrijednosti ekonomskih baza gradova različitih zemalja dobivenih tehnikama koje se baziraju na zaposlenosti, ima međutim, relativnu vrijednost. Treba, naime, istaći da određene razlike u vrijednostima ekonomskih baza, primjenom ove tehnike, mogu nastati zbog nejednake razvijenosti zemalja, odnosno zbog razlika u produktivnosti rada, mehanizaciji i automatizaciji proizvodnje itd.

⁹ A — gradovi su oni koji imaju preko 20% zaposlenosti iznad minimuma zaposlenosti, dakle $K + 20$ i više%; B — gradovi imaju $K + 10,9 - 19,9\%$; C — gradovi imaju $K + 5,0 - 9,9\%$ »Viška« zaposlenih.

¹⁰ To su učinili pomoću slijedećeg postupka:

$$D = \sum_i \left[\frac{(P_i - M_i)^2}{M_i} \right] / \frac{[\sum_i P_i - \sum_i M_i]^2}{\sum_i M_i}$$

U formuli D = indeks specijalizacije, i = sektori djelatnosti, P_i = postotak zaposlenosti u svakom sektoru djelatnosti, M_i = minimum zaposlenosti u svakom sektoru djelatnosti i = zbroj vrijednosti svih sektora. S porastom vrijednosti indeksa raste i stupanj usmjerenosti odnosno specijalizacije.

¹¹ Od velikih metropolitanskih područja s visokim stupnjem specijalizacije ističu se Washington i Detroit (indeks 8,14). U prvom je jaku specijalizaciju uvjetovala koncentracija administracije, a u drugom automobilska industrija. Niski stupanj specijalizacije imaju npr. San Francisco — Oakland (1,48) i Kansas City (1,50).

Literatura

- ALEXANDER W. J.: The Basic-Nonbasic Concept of Urban Economic Functions; *Economic Geography*, XXX, 1054.
- ALEXANDERSSON G.: The Industrial Structure of American Cities; Stockholm, 1955.
- ANDREWS B. R.: Mechanics of the Urban Economic Base; *Land Economics* vol. 29, 30, 31, 1953, 1954, 1955.
- AUROSSEAU M.: The Distribution of Population: A Constructive Problem; *Geographical Review*, vol. 11, 1921.
- BAHL W. R., FIRESTINE R., PHARES D.: Industrial Diversity in Urban Areas: Alternative Measures and Intermetropolitan Comparisons; *Economic Geography* 47, No 3, 1971.
- BLUMENFELD H.: The Economic Base of the Metropolis, *Journal of the American Institute of Planners*, vol. 21, No 4, 1955.
- BOESLER K. A.: Zum Problem der quantitativen Erfassung städtischer Funktionen; *Proceedings of the IGU Symposium in Urban Geography*, Lund 1962.
- DICKINSON R.: *City Region and Regionalism*, London 1947.
- HOYT H.: Homer Hoyt on Development of Economic Base Concept; *Land Economics*, vol. 30, 1954.
- ISENBERG G.: *Tragfähigkeit und Wirtschaftsstruktur*, Bremen-Horn 1953.
- KOSINSKI L.: *Urban Geography in Poland and its Practical Application; Problems of Applied Geography*, Warszawa 1961.
- GUEN G.: La structure de la population active des agglomérations Françaises de plus 20 000 habitants. Méthode d'étude. Résultats; *Annales de Géographie* 1960, No 374.
- MATTILA J. M., THOMPSON W. R.: The Measurement of the Economic Base of the Metropolitan Area; *Land Economics* 31, 1955.
- MORRISSETT I.: The Economic Structure of American Cities; *Papers Proceedings of the Regional Science Association*, vol. 4, 1958.
- MURPHY E. R.: *The American City, An Urban Geography*; 1966.
- PRATT R. T.: An Appraisal of the Minimum-Requirements Technique; *Economic Geography*, 44, No. 2, 1968.
- ROTERUS V., CALEF W.: Notes on the Basic — Nonbasic Employment Ratio; *Economic Geography* XXXI, 1955.
- SCHRÖDER D.: *Strukturwandel, Standortwahl und regionales Wachstum*, Stuttgart, 1968.
- SOMBART W.: *Der moderne Kapitalismus*, 2, Leipzig 1902.
- STONER G. E. JR.: A Comparative Analysis of the Urban Economic Base: The Employment Structure of Indian Cities, 1951—1961; *Economic Geography*, 44, No. 1, 1968.
- TIEBOUT M. Ch.: The Urban Economic Base Reconsidered; *Land Economic*, XXXII, 1956.
- ULLMAN L. E., DACEY F. M.: The Minimum Requirements Approach to the Urban Economic Base; *Proceedings of the IGU Symposium in Urban Geography* Lund 1960, Lund 1962.
- ULLMAN L. E.: Minimum Requirements After a Decade: A Critique and an Appraisal; *Economic Geography* 44, No. 4, 1968.
- VRIŠER I.: Društveno-ekonomske osnove slovenačkih gradova, *Jugoslavanski simpozij o urbani geografiji*, Ljubljana 1971.